

IRENA MIERZWA

Katowice

ZESPÓŁ ROBOCZY KOMISJI WSPÓLNEJ PRZEDSTAWICIELI RZĄDU I EPISKOPATU POLSKI DS. WYDAWNICTW I CZASOPISM KATOLICKICH

Powołanie Zespołu

Zespół powstał w ramach wymuszonej przez „Solidarność” liberalizacji sytuacji społeczno-politycznej, która objęła również płaszczyznę stosunków między państwem i Kościołem. Został powołany na zebraniu Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu i Episkopatu Polski 10 I 1981 r.¹ dla realizacji ustaleń podjętych na zebraniu Komisji Wspólnej 20 i 21 XI 1980 r.²

W skład Zespołu weszli: z ramienia Kościoła ks. bp Herbert Bednorz, ordynariusz diecezji katowickiej jako współprzewodniczący Zespołu, ks. Stefan Dusza, dyrektor Pallottinum w Poznaniu, ks. dr Michał Maciołka, dyrektor Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu, dr Irena Mierzwa z Wydawnictwa Księgarni św. Jacka w Katowicach, prof. Jacek Woźniakowski, dyrektor Społecznego Instytutu Wydawniczego „Znak” w Krakowie (zastępowała go niejednokrotnie redaktor Józefa Hennelowa z „Tygodnika Powszechnego”); z ramienia rządu PRL Stanisław Puchała, podsekretarz stanu w Ministerstwie Kultury i Sztuki, współprzewodniczący Zespołu, dr Aleksander Skarżyński, dyrektor naczelny Naczelnego Zarządu Wydawnictw, Jan Kluczek, dyrektor naczelny Zjednoczenia Przemysłu Poligraficznego, Jan Czapczyński z Biura Rzecznika Prasowego Rządu, naczelnik Jerzy Janitz z Urzędu ds. Wyznań.³

Sekretarzem strony kościelnej Zespołu został ks. dyr Stefan Dusza, a obsługę sekretariatu strony kościelnej przejęło Wydawnictwo Księgarni św. Jacka – Barbara Sobańska i Irena Mierzwa.⁴ Zebranie było przygotowane na poprzedzającym je

¹ *Posiedzenie Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu i Episkopatu Polski. Informacja o posiedzeniu 10 I 1981 r.*, „Dziennik Zachodni”, Katowice 1981 z 12 stycznia.

² Protokół pierwszego zebrania Zespołu Roboczego Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski ds. Wydawnictw i Czasopism Katolickich. Akta Zespołu Roboczego Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski ds. Wydawnictw i Czasopism Katolickich. Archiwum Wydawnictwa Księgarni św. Jacka [dalej: Wyd.K.św.J.].

³ Tamże; *Posiedzenie Komisji Wspólnej...*

⁴ Z czasem, ze względu na rozrastające się prace Zespołu, Sekretariat otrzymał pomieszczenie biurowe w budynku katowickiej Kurii Biskupiej; w miejsce p. Barbary Sobańskiej zaangażowano p. Werę Walecką. Sekretariat gromadził dokumentację strony kościelnej Zespołu, przygotowywał po-

zebraniu strony kościelnej Zespołu, na którym bp Bednorz przedstawił zadania Zespołu, omówiono sytuację i plan działania.

Zespół stanął wobec niezwykle trudnej sytuacji wydawnictw i czasopism katolickich, skazanych na wegetację na marginesie działalności wydawniczej kraju. Od lat pięćdziesiątych władze PRL kontrolowały drobiazgowo całość ruchu wydawniczego za pomocą gospodarki planowej i cenzury. Zlikwidowano większość wydawnictw katolickich, nie udzielając im koncesji. Pozostałe wraz z wszystkimi wydawnictwami działającymi w kraju podporządkowane zostały państwowym władzom centralnym. W latach osiemdziesiątych był to Naczelny Zarząd Wydawnictw (NZW) przy Ministerstwie Kultury i Sztuki, a po zmianach organizacyjnych – Departament Książki w Ministerstwie Kultury i Sztuki.

Podobny los spotkał czasopisma katolickie, zwłaszcza przeznaczone dla szerszego kręgu czytelników. Zgoda na ich wychodzenie zależała od opinii władz lokalnych, a udzielał je i decydował o wysokości nakładu prezes Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Papier przydzielał na tej podstawie NZW.

Plany wydawnicze i przydział papieru

Wydawnictwa zobowiązane były do składania w NZW do zatwierdzenia dokładnych rocznych tytułowych planów wydawniczych z podaniem charakterystyki poszczególnych pozycji, ich objętości i ilości potrzebnego papieru. Na tym etapie następował odsiew niepożądanych autorów, tytułów oraz ustalenie objętości planu poprzez przydział papieru. Przydział ten trzeba było realizować w Państwowym Przedsiębiorstwie Zaopatrzenia Materiałowego Grafpapier w Warszawie.

W odniesieniu do wydawnictw katolickich ograniczenia były drastyczne. W większości nie dopuszczano naukowej literatury teologicznej i filozoficznej, zwłaszcza z dziedziny nauki społecznej Kościoła, skreślano opracowania popularne, hagiografię, absolutnie nie godzono się na książki dla dzieci i młodzieży. Na literaturę piękną – w bardzo ograniczonym zresztą wymiarze – monopol miało wydawnictwo PAX. W bardzo niskich nakładach ukazywało się Pismo Święte, a z podręczników do nauki religii tylko katechizmy dla dzieci przygotowujących się do I komunii św. i ewentualnie „Małe historie biblijne” (streszczenia wybranych fragmentów historii biblijnej). Ze względu na tradycyjne potrzeby szerokich kręgów społecznych zezwalano na druk modlitewników, jednak w niewystarczających nakładach. Zatwierdzone plany wydawnicze obejmowały po kilka, a najwyżej kilkanaście pozycji. Odbijało się to oczywiście na sytuacji finansowej wy-

rządek obrad i sporządzał protokół zebrań do uzgodnienia ze stroną rządową, utrzymywał kontakt z zainteresowanymi wydawnictwami, czasopismami i drukarniami. Akta Zespołu, po zakończeniu działalności, zostały przekazane do Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach, gdzie jednak się nie zachowały. Niniejsze opracowanie opiera się na materiałach (kopiach akt Zespołu) Archiwum Wydawnictwa Księgarni św. Jacka, Archiwum Sekretariatu Episkopatu Polski oraz Archiwum „Gościa Niedzielnego”. Korzystałam także z pomocy ks. dyr. S. Duszy.

dawnictw, które w okresie większego nasilenia represji wobec Kościoła z trudem zdobywały środki zaledwie na przetrwanie.

Ograniczanie planów wydawniczych wiązało się ściśle z przydziałem papieru dokonywanym przez NZW. Udział wydawnictw i czasopism katolickich w podziale jego zasobów był znikomy. W 1978 r. wydawnictwa wyznaniowe, z wyłączeniem PAX, otrzymały na książki 385 ton papieru i 810 ton na czasopisma, podczas gdy także zależny od NZW „Czytelnik” otrzymał 2080 ton, PWN 4350 ton, Wydawnictwa Szkolne 10 400 ton⁵. Warto przy tym zaznaczyć, że był to już czas pewnej odwilży stosunku państwa do Kościoła. Papier przydzielany wydawnictwom i czasopismom katolickim był ponadto bardzo niskiego gatunku, co oczywiście odbijało się na jakości druku, ograniczało wprowadzenie ilustracji, nie pozwalało zwłaszcza na ilustracje kolorowe. W pewnej mierze wydawnictwa próbowały sobie radzić, starając się o pomoc z zagranicy. Za uzyskane w ten sposób dewizy można było kupić papier i wystąpić o zezwolenie na wydanie na „papierze własnym” – nie zawsze zresztą z pozytywnym skutkiem. Korzystano z tej pomocy przede wszystkim dla ksiąg liturgicznych, które dzięki temu ukazywały się na wysokogatunkowym papierze.

Druk

Etap druku napotykał następne utrudnienia. Odzyskane i uruchomione po II wojnie światowej drukarnie kościelne zostały wraz z całym przemysłem poligraficznym upaństwowione w 1949 r. Odbudowa kościelnego stanu posiadania w tej dziedzinie postępowała bardzo powoli i z wielkimi trudnościami. Na początku lat osiemdziesiątych tylko Pallottinum dysponowało nowoczesną drukarnią offsetową, wyposażoną przez zagranicznych fundatorów ze względu na planowany druk brewiarza, mszału i innych ksiąg liturgicznych. Istniało ponadto kilkanaście niewielkich drukarni, słabo wyposażonych w stary sprzęt o tak nikłym potencjale, że wydawnictwa i czasopisma katolickie zmuszone były do korzystania z drukarni państwowych.⁶ Pierwszeństwo mieli w nich oczywiście wydawcy państwowi. Wydawców katolickich przyjmowano w miarę możliwości, niejednokrotnie w ramach tzw. luzów produkcyjnych, tzn. przy założeniu, że ich zamówienia będą realizowane w luzach powstających na skutek opóźnień w pracy innych klientów. Nieoficjalnie wiadomo było, że władze partyjne patrzy niechętnym okiem na pracę drukarni państwowych dla wydawnictw i czasopism katolickich i wywierają na nie w tym zakresie naciski. Życzliwi wydawcom katolickim pracownicy drukarni używali formuły „luzów produkcyjnych” jako osłony, trudno jednak było w tych warunkach o normalny przebieg druku. Dla czasopism szczególnym utrudnieniem było kierowanie ich do

⁵ Informacja o przydziałach papieru dla wydawnictw katolickich. Materiały na 1. zebranie Zespołu Roboczego, Wyd.K.św.J.

⁶ M. Maciołka, *Drukarnie kościelne w latach 1984–1991*, (maszynopis, Wyd.K.św.J.).

drukarń w miejscowościach odległych od siedziby redakcji, co bardzo utrudniało współpracę,⁷ zwłaszcza przy licznych ingerencjach cenzury.

Cenzura

Niezwykle uciążliwym i daleko sięgającym sposobem ograniczenia działalności wydawców była kilkietapowa cenzura. Pierwsza dokonywała się, jak wspomniano, przy zatwierdzaniu planów. Potem dla zatwierdzonych w planie pozycji trzeba było przed oddaniem do drukarni uzyskać zgodę Okręgowego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk na skład. Następnym – zasadniczym etapem – była cenzura odbitek składu tekstu i po naniesieniu skreśleń i zmian – zgoda na druk. W końcu na podstawie kontroli wydrukowanego tekstu (badano m.in. zgodność objętości i zużycia papieru z zatwierdzonymi w planie) wydawano zgodę na rozpowszechnienie.

Procedury te często bardzo się przeciągały. Czekano na rozpoczęcie pracy przez cenzora, potem następowały dyskusje i spory o ingerencje. Cenzorzy kierowali się bardzo szczegółowymi instrukcjami. Eliminowano fakty niezgodne ich zdaniem z panującą ideologią, narzucano interpretacje, istniały zakazy publikowania tekstów niektórych autorów, a nawet ich nazwisk i odniesień do nich w przypisach. Bywały też ingerencje wręcz kuriozalne, np. gdy kwestionowano w modlitewniku powszechnie znaną pieśń „Z tej biednej ziemi, z tej łez doliny” jako sugerującą krytykę współczesnej sytuacji w kraju.⁸ Z tego rodzaju trudnościami borykały się także redakcje czasopism. Bywało, że materiały trzeba było składać w drukarni z trzytygodniowym wyprzedzeniem, skreśleniu ulegały całe artykuły, które trzeba było na poczekaniu zastąpić innymi tekstami.⁹ Od cenzury wolne były księgi liturgiczne: mszały, rytuały sakramentów, brewiarz, na których druk wymagana jest zgoda rzymskiej Kongregacji dla Sakramentów i Kultu.

W sumie system radykalnie blokował udział Kościoła w rozwoju kultury w dziedzinie piśmiennictwa. Autorzy nie mogli liczyć na publikację swych prac, a tym samym na kontakt z szerszym środowiskiem, czytelnicy na dostęp do choćby skromnego wyboru książek – także przekładów oraz czasopism katolickich. Nie mogło to pozostać bez wpływu na poziom wiedzy religijnej i świadomości społeczeństwa, niszczyło także sam obyczaj sięgania po literaturę katolicką.

Start pracy Zespołu

Pierwsze zebranie Zespołu (24 I 1981 r.)¹⁰ odbyło się w atmosferze deklarowanego przez stronę rządową zrozumienia dla potrzeb Kościoła: „Kościółowi

⁷ „Gość Niedzielny” przez 17 lat zmuszony był do korzystania z drukarni poza Katowicami. A. G r a j e w s k i, *Świadek i uczestnik. 70 lat „Gościa Niedzielnego” (1923–1993)*, Katowice [b.r.w.], s. 47, 56.

⁸ Informacja autorki.

⁹ A. G r a j e w s k i, *Świadek i uczestnik...*, s. 47, 49.

¹⁰ Protokół pierwszego zebrania Zespołu Roboczego..., Wyd.K.św.J.

ułatwi się wykonanie zadań wydawniczych”. Ramy tego „ułatwienia” dotyczyły spraw istotnych, były jednak mocno ograniczone. Porządek obrad, zaproponowany przez stronę kościelną, nastawiony był na realizację ustaleń przyjętych na zebraniu Komisji Wspólnej 20 i 21 XI 1980 r. Obejmował on: 1) sfinalizowanie ustalenia Komisji Wspólnej dotyczącego swobodnego ustalania planu i dysponowania przydzielonym papierem; 2) przydział papieru, sprowadzanie papieru z zagranicy i wiążące się z tym sprawy; 3) sprawę drukarni. Strona rządowa otrzymała zwięzłe opracowanie stanu tych spraw i postulatów Kościoła: „Problemy wydawnictw katolickich wymagające rozwiązania”¹¹.

Punkt pierwszy porządku dziennego nie budził kontrowersji. Dyr. Skarżyński oświadczył, zgodnie z ustaleniem Komisji Wspólnej, że „wydawnictwa katolickie będą od obecnej narady traktowane «normalnie», tzn. tak, jak wszystkie inne wydawnictwa”. Doprecyzowano, że same będą ustalały swój plan wydawniczy na podstawie informacyjnego przydziału papieru i prześlą go do wiadomości i rejestracji do NZW. Definitywny przydział papieru nastąpi w tym samym terminie, w którym otrzymają go inne wydawnictwa.

Zasadniczą dyskusję wywołał punkt 2. porządku obrad – przydział papieru, kluczowy dla objętości planów wydawniczych. Strona rządowa starała się przekonać, że możliwości jego powiększenia są bardzo ograniczone. Dyr Skarżyński poinformował, że na rok 1981 będzie dysponował na cele wydawnicze 43–47 tys. ton papieru do podziału przez NZW. W niektórych dziedzinach (wymienił m.in. podręczniki uniwersyteckie i literaturę piękną) pozwoli to na zaspokojenie zapotrzebowania krajowego zaledwie w 40%, a działalność wydawnictw wykazuje tendencję spadkową. Pod względem ilości książek przypadających na statystycznego Polaka nasz kraj wykazuje najniższy w skali europejskiej standard.

Strona kościelna stwierdziła, że ta niewątpliwie zła sytuacja nie uzasadnia dyskryminacji wydawnictw katolickich. Papierem gospodaruje się nieracjonalnie, np. ogromne ilości zużywa się na druki akcydensowe (m.in. Puchała podał, że w 1979 r. było to 40 tys. ton, przewiduje jednak obcięcie tej ilości do 25 tys. ton). Znajduje się papier na wysokie nakłady książek mało wartościowych – jako przykład podano nakład 100 tys. wersji telewizyjnej Zoli *Nana* i 200 tys. Wisłockiej *Sztuka kochania*, kwestionowanej przez wychowawców (m.in. Puchała zapowiedział, że zwróci uwagę wydawców na to zjawisko). Rażąca są dysproporcje w nakładach książek. W 1980 r. wydawnictwa podległe NZW wydały łącznie – jak poinformował dyr. Skarżyński – około 80 milionów egzemplarzy, podczas gdy wydawnictwa reprezentowane przez stronę kościelną, według jej obliczeń, około 1,5 miliona egzemplarzy (nie licząc wydawnictw PAX i CHSS). Wobec tego stanu rzeczy bp Bednorz wysunął postulat, by wydawnictwom katolickim przydzielono 10% papieru będącego w gestii NZW na potrzeby bieżące i 5% tejże puli na stopniowe usuwanie zaległości w zaspokajaniu potrzeb czytelniczych. Dyr Skarżyński ocenił ten postu-

¹¹ „Problemy wydawnictw katolickich wymagające rozwiązania”. Materiały na 1. zebranie Zespołu Roboczego, Wyd.Ks.św.J. – Aneks.

lat jako wysoki, zwracając uwagę, że książki wydawane przez inne wydawnictwa służą całemu społeczeństwu, a więc i katolikom. Propozycję rządową – po przeliczeniach i przesunięciach w przydziałach – przedstawi na następnym posiedzeniu Zespołu. Bp Bednorz wyraził obawę, że w tej sytuacji zebranie nie doprowadzi do konkretnych rezultatów. Ostatecznie ustalono, że już „26. 1. NZW prześle wydawnictwom kościelnym wstępny przydział papieru, nieco wyższy niż w roku ubiegłym. Całościowy przydział papieru na rok 1981 zostanie ustalony na najbliższym zebraniu Zespołu Roboczego w lutym br”. Sprecyzowano, że będzie to przydział dla wydawnictw reprezentowanych przez Komisję Episkopatu ds. Wydawnictw Katolickich, a więc z wyłączeniem PAX i CHSS.

W punkcie 3. porządku obrad dotyczącym drukarni bardzo złą sytuację przemysłu poligraficznego przedstawił dyr Kluczek. Stwierdził, że w roku bieżącym drukarnie nie będą w stanie wydrukować około 30 milionów egzemplarzy zaplanowanych nakładów. Od 1976 r. nie było funduszy dewizowych na potrzeby przemysłu poligraficznego, a przyznane w roku bieżącym mogą przynieść poprawę stanu dopiero w 1982 r., ze względu na czas wyczekiwania na realizację zamówień.

W tej sytuacji ustalono, że zostaną wydane zezwolenia na założenie i prowadzenie drukarni reprezentowanym przez stronę kościelną wnioskodawcom, którzy złożyli podania, a dalsze będą rozpatrywane na zebraniach Zespołu. W dyskusji poruszono sprawę zaopatrzenia drukarni katolickich w materiały pochodzące z importu, za które żąda się zapłaty w dewizach, podczas gdy za wydawnictwa eksportowane za pośrednictwem Ars Polony wydawcom katolickim płaci się w złotych polskich. Dyr Kluczek zgodził się, że eksportujący powinni mieć możliwość zakupów za dewizy. Ks. dyr Dusza wysunął także postulat, by drukarnie i introligatorynie katolickie mogły kupować maszyny introligatorskie produkowane w Polsce. Został on przyjęty i potwierdzony ustaleniem. Zebranie zakończono sprecyzowaniem i zapisaniem przyjętych ustaleń, co weszło w stałą praktykę dalszych zebrań. Sekretariat strony kościelnej przysyłał następnie te ustalenia zainteresowanym wydawnictwom, czasopismom i drukarniom jako podstawę do dalszego załatwiania spraw. Niejednokrotnie przewlekało się ono, napotykało utrudnienia i w rezultacie wracało na forum Zespołu.

Dalsze negocjacje

Wysokość przydziału papieru na rok 1981 zaproponował dyr Skarżyński na kolejnym zebraniu Zespołu (13 III 1981 r.).¹² Poinformował, że „zdejmując” z planu innych wydawnictw, zdołał przeznaczyć dla wydawnictw reprezentowanych przez stronę kościelną 1000 ton papieru. Po dyskusji ilość ta została podwyższona o 200 ton na podręczniki do nauki religii. Bp Bednorz przyjął propozycję rozdzielania tego przydziału, jednak oświadczył, że nie rezygnuje z postulowanych 10%

¹² Protokół zebrania Zespołu Roboczego 13 III 1981 r., Wyd.K.św.J.

puli papieru, którym dysponuje NZW, czyli z 4000 ton, i będzie o to nadal zabiegał. Strona rządowa – minister Puchała wyraził opinię, że realizację tego postulatu będzie się osiągało sukcesywnie na przestrzeni kilku lat.

Temat powracał na zebraniach w czerwcu i w październiku. Okazało się, że ewentualne podwyższenie przydziału na rok 1981, jak sugerował minister Puchała na zebraniu 13 marca, odpada, gdyż rezerwy papieru już się wyczerpały.¹³ Negocjacje przydziału na rok 1982 przesunęły się na zebranie 27 listopada, ponieważ opóźniała się informacja o wysokości puli papieru, którą będzie NZW dysponował. Uzyskano przydział w wysokości 2000 ton, przy czym ustalono, że wnioski o papier na wydawnictwa jednorazowe dla wydawnictw niekoncesjonowanych będą załatwione przez NZW poza tą pulą.¹⁴

Przy okazji tych negocjacji strona kościelna uzyskała bliższe informacje o państwowej gospodarce papierem. Globalnie na wszystkie potrzeby produkowano 1 200 000 ton. Ministerstwo Kultury otrzymywało tylko 110 tys. ton, z czego 70 tys. ton przeznaczało na różne cele wydawnicze, a skromną ilość 40 tys. ton na książki.¹⁵ Przydziały otrzymywali również inni gestorzy, jak MON, RSW Prasa, Krajowa Agencja Wydawnicza, resorty.¹⁶

Przy tak ustawionym systemie rozdzielczym musiało oczywiście brakować papieru na podręczniki, literaturę naukową i piękną. Niemniej nawet w tej sytuacji dyskryminacja wydawnictw kościelnych była nieporównywalnie wysoka. Pewne nadzieje według strony rządowej można było wiązać z zapowiadany zmianami: ze zwiększeniem kompetencji ministra kultury przy rozdziale papieru (dokonywanym przez Komisję Planowania) i włączeniem w ten proces odpowiedniej komisji sejmowej,¹⁷ włączeniem druku książek i czasopism do priorytetowego planu, z powstaniem Rady Kultury i Funduszu Rozwoju Kultury, z mającym się odbyć kongresem kultury.¹⁸ Przedstawiciel wydawnictw kościelnych miał brać udział w zebraniu wszystkich wydawców, na którym publicznie przedstawionoby podział całej puli papieru NZW.¹⁹ Nadzieje te pokrzyżowało w niedługim czasie wprowadzenie stanu wojennego.

Aktualnie obok niskich przydziałów papieru problemem pozostawały inne niedostatki systemu rozdzielczego: przydziały papieru następowały z opóźnieniami, co komplikowało realizację zamówień w przedsiębiorstwie Grafpapier, również działającym opieszale, a w konsekwencji utrudniało współpracę z drukarniami. Było to szczególnie uciążliwe dla redakcji czasopism, hamując terminowe ich ukazy-

¹³ Protokół 4. zebrania Zespołu Roboczego 9 X 1981 r., Archiwum Sekretariatu Episkopatu Polski [dalej: ASEP], K – 29 – 4 – 1.

¹⁴ Protokół zebrania Zespołu Roboczego 27 XI 1981 r., Archiwum „Gościa Niedzielnego”, Komisje Episkopatu – Komisja Wydawnictw Katolickich, protokoły zebrań [dalej: GN.Kom.Wyd. protokoły].

¹⁵ Protokół zebrania Zespołu Roboczego 13 III 1981 r., Wyd.K.św.J.

¹⁶ Sprawozdanie z zebrania Zespołu Roboczego 5 VI 1981 r. oraz informacja o pracach Zespołu Roboczego na Konferencję Episkopatu z 2 IX 1981 r., Wyd.K.św.J.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Protokół zebrania Zespołu Roboczego 27 XI 1981 r., GN.Kom.Wyd. protokoły.

¹⁹ Protokół zebrania Zespołu Roboczego 9 X 1981 r., ASEP, K – 0140 – 29 – 4 – 1.

wanie się. Tygodniki w skrajnych przypadkach stawały wobec groźby przerwania druku. W przydziałach przeważały najniższe klasy papieru. Sprawy te powracały pod obrady i były przedmiotem interwencji strony kościelnej, a strona rządowa nieodmiennie tłumaczyła braki niewystarczającą pulą papieru, którym dysponowała.²⁰

C z a s o p i s m a

Negocjacje w sprawie czasopism katolickich rozpoczęły się na drugim zebraniu Zespołu (13 III 1981 r.). W „Problemach wydawnictw katolickich wymagających rozwiązania” strona kościelna postulowała możliwość swobodnego tworzenia czasopism i zwiększenia nakładu już istniejących, stosownie do aktualnego zapotrzebowania, i do tych postulatów nawiązała. Strona rządowa zapowiedziała sukcesywne rozpatrywanie wniosków o reaktywowanie czasopism i zwiększenie nakładów. Wprowadzenie nowych czasopism uznała za „problem trudniejszy”. Na początek uzyskano zgodę na reaktywowanie „Przeglądu Powszechnego”, zwiększenie nakładów „W Drodze” i „Ateneum Kapłańskiego”, potwierdzono wznowienie „Niedzieli”.²¹

Na każdym z dalszych zebrań Zespołu w 1981 r. załatwiano po kilka wniosków z przedstawionej na zebraniu 5 czerwca i potem uzupełnianej listy. W sumie w 1981 r. wynegocjowano zgodę na reaktywowanie 8 czasopism, z czego 4 na papierze własnym, oraz zwiększenie nakładów i objętości czasopism w 9 przypadkach. Udało się też uzyskać zgodę na 2 nowe czasopisma: „Bóg sam daje nam znak” (dwutygodnik – Olsztyn) i „Dolnośląski Tygodnik Katolicki” (wstępnie jako dwutygodnik – Wrocław).²² Szczególnym przypadkiem była zgoda na wznowienie „Małego Gościa Niedzielnego” w sytuacji, gdy literatura dla dzieci była bezwzględnie skreślana z planów. To wydarzenie strona rządowa uznała za „ewenement w skali bloku”.²³

Były to w ówczesnej sytuacji niewątpliwie znaczne osiągnięcia, niemniej w skali krajowej ich rozmiary były skromne. Według szacunku strony kościelnej Zespołu czasopisma katolickie ukazywały się w nakładzie około 3/4 miliona egzemplarzy, podczas gdy – według informacji ministra Puchały – czasopisma wydawców państwowych osiągały nakład 30 milionów egzemplarzy.²⁴ Ważnym problemem, który udało się uregulować, była sprawa kolportażu, na który monopol posiadał „Ruch”

²⁰ Zebrania Zespołu Roboczego 5 VI, Wyd.K.św.J., 9 X, ASEP, K-29-4-1, 27 XI 1981 r., GN.Kom. Wyd. protokoły.

²¹ Protokół zebrania Zespołu Roboczego 13 III 1981 r., Wyd.K.św.J.

²² Ustalenia zebrań Zespołu Roboczego ds. Wydawnictw i Czasopism (1981–29 V 1982 r.), Wyd. K.św.J. Reaktywowano: „Królowa Apostołów” (na papierze własnym), „Ład Boży”, „Mały Gość Niedzielnny”, „Misyjne Drogi” (na papierze własnym), „Przegląd Powszechny”, „Przegląd Tomistyczny” (na papierze własnym), „Posłaniec Serca Jezusowego” (na papierze własnym), „Współczesna Ambona”.

²³ Informacja autorki.

²⁴ Protokół zebrania Zespołu Roboczego 27 XI 1981 r., GN.Kom. Wyd. protokoły.

i wykorzystywał go niejednokrotnie do ograniczenia dostępu do czasopism katolickich: nie kierowano ich na teren, gdzie były poszukiwane, wydawca nie miał pewności, że cały nakład rzeczywiście trafił do kiosków, podczas gdy „Ruch” zgłaszał „zwroty”. Monopol ten uchylono i ustalono, że wydawca, zawierając umowę z „Ruchem”, może zatrzymać część nakładu do własnej dyspozycji, on też ustala z „Ruchem” rozdzielnik na powierzoną mu część nakładu, a opłaty uiszcza za rzeczywiście przejęty przez to przedsiębiorstwo nakład.²⁵

Drukarnie

Ustalenie, że wnioskodawcom kościelnym zostaną wydane zezwolenia na założenie i prowadzenie drukarni, przyjęte na pierwszym zebraniu Zespołu w nawiązaniu do postanowień Komisji Wspólnej, miało znaczenie przełomowe. Otworzyło proces powolnego wychodzenia z trwającej od lat zapaści. Zakony i diecezje składały wnioski o zezwolenie na zakładanie nowych drukarni bądź rozbudowę istniejących zakładów. Realizacja tych przedsięwzięć trwała jednak długo, tak ze względu na duże koszty, jak i przeciągające się procedury w urzędach. Na zebraniu Zespołu 13 III 1981 r. strona rządowa poinformowała, że zezwolenie na budowę drukarni otrzyma diecezja katowicka; dostała ją 6 października tegoż roku, na rozpoczęcie budowy za rok, a na działalność dopiero w 1985 r. po wybudowaniu budynku.²⁶ Sprawami drukarni zajął się Zespół szerzej od połowy lat osiemdziesiątych, w miarę pojawiających się trudności, na jakie napotykali wnioskodawcy.

Duże znaczenie miało również ustalenie z pierwszego zebrania Zespołu, że drukarnie kościelne będą mogły kupować maszyny drukarskie i introligatorskie, tak z bieżącej produkcji krajowej, jak i z tzw. „upłynnienia”, tzn. odsprzedaży urządzeń używanych. Usunęło to przeszkodę blokującą dokonywanie remontów i choćby skromny rozwój już pracujących zakładów.

Niemniej w aktualnej sytuacji przy małych możliwościach drukarni kościelnych korzystanie z państwowej bazy poligraficznej było nadal konieczne. W związku z tym strona kościelna podniosła problem niechętnego przyjmowania, a często również odmowy zamówień wydawców kościelnych przez drukarnie państwowe. Strona rządowa zapewniła, że nie wydano im żadnych dyspozycji, by nie przyjmowali zamówień wydawców kościelnych. Deklarowała też, że drukarnie państwowe przejmą tę część produkcji, której drukarnie kościelne nie są w stanie wykonać.²⁷ Na jednym z kolejnych zebrań dyr Kluczek wyraził opinię, że przemysł państwowy wywiązuje się z przyjętych na zebraniach Zespołu zobowiązań i poinformo-

²⁵ Tamże „Ustalenia”.

²⁶ Informacja ks. Rudolfa Broma, dyrektora Drukarni Archidiecezjalnej w Katowicach. Warunkiem otrzymania pozwolenia na rozpoczęcie budowy było przedłożenie planów koncepcyjnego i realizacyjnego. Warunkiem otrzymania zgody na rozpoczęcie działalności poligraficznej było wybudowanie budynku drukarni i jego odbiór techniczny, co nie przebiegało bez utrudnień. Na samo wydanie tego zezwolenia ks. dyr. Brom czekał w ministerstwie dobrych kilka godzin.

²⁷ Protokół zebrania Zespołu Roboczego 13 III 1981 r., Wyd.K.św.J.

wał, że w 1982 r. o przyjmowaniu tytułów drukarnie będą decydowały samodzielnie.²⁸ Rozwój sytuacji nie potwierdził jednak tej oceny i deklaracji.

Niezwykle ważne było negocjowane na zebraniach Zespołu zwolnienie z opłat celnych urządzeń i materiałów poligraficznych.²⁹ Umożliwiło ono korzystanie w szerokim zakresie z pomocy, która zaczęła napływać z zagranicy dla drukarni kościelnych i w dalszych latach pozwoliła na znaczny rozwój bazy poligraficznej Kościoła.

Koncesje wydawnicze

Sprawa koncesji wydawniczych pojawiła się na drugim zebraniu Zespołu (13 III 1981 r.). Strona rządowa postulowała, by przy rozdziale przydziału papieru uwzględnić wydawnictwa, które się o nią starają. Zgodnie z przyjętym na kolejnym zebraniu ustaleniem otrzymali ją w 1981 r. oo. franciszkanie w Niepokalanowie i oo. dominikanie w Poznaniu.³⁰

Cenzura

W przygotowanym na pierwsze zebranie Zespołu opracowaniu „Problemy wydawnictw katolickich wymagające rozwiązania” jako czwarty zasadniczy problem ujęto „ograniczenie cenzury”. Nie został on jednak wprowadzony przez stronę kościelną do porządku obrad i w 1981 r. nie wszedł pod obrady. Ustawą o cenzurze zajmowała się Komisja Wspólna. Zespół został w październiku poinformowany, że wypracowane przez Komisję Wspólną szczegółowe ustalenia zostaną przekazane drukarniom w połowie miesiąca.³¹

W sumie rok 1981 przyniósł znaczące pozytywne zmiany w sytuacji wydawnictw i czasopism reprezentowanych przez Komisję Episkopatu ds. Wydawnictw Katolickich. Uwolniono spod cenzury plany wydawnicze, rozpoczął się proces reaktywowania czasopism, otworzyły się możliwości rozwoju bazy poligraficznej Kościoła i tworzenia nowych wydawnictw. Uzyskano zwiększenie przydziału papieru, wprawdzie w skali krajowej niskie, niemniej przełamujące istniejący w tej dziedzinie wieloletni całkowity zastój. Negocjacje były trudne, zwłaszcza w odniesieniu do przydziałów papieru, realizacja ustaleń przewlekła się, niemniej ocena osiągnięć i pracy Zespołu – pomijając tę ostatnią dziedzinę – była pozytywna, zarówno ze strony bpa Bednorza, jak i ministra Puchały.³² Ta sytuacja, niestety, wkrótce uległa zmianie.

²⁸ Protokół zebrania Zespołu Roboczego 9 X 1981 r., ASEP, K – 0140 – 29 – 4 – 1.

²⁹ Zebrania Zespołu Roboczego 24 I, 13 III, 5 VI 1981 r. Zwolnienie z opłat celnych nie zostało załatwione ostatecznie – „Pro memoria” bpa Bednorza z 1984 r., GN.Kom.Wyd. korespondencja.

³⁰ Sprawozdanie z zebrania Zespołu Roboczego 5 VI 1981 r. oraz informacja o pracach Zespołu Roboczego z 2 IX 1981 r., Wyd.K.św.J.

³¹ Protokół zebrania 9 X 1981 r., ASEP, K – 0140 – 29 – 4 – 1.

³² Tamże.

Narastanie kryzysu

Z nastaniem stanu wojennego Zespół nie przerwał pracy. W 1982 r. odbyły się 3 zebrania, 1. w niepełnym składzie 29 maja³³ W dalszym ciągu wiele uwagi poświęcano sprawom związanym z przydziałem papieru. Strona kościelna interweniowała w sprawie utrzymującego się niskiego udziału papieru wysokogatunkowego i samowolnych zmian na gorsze gatunki, dokonywanych przez Grafpapier, nadal jedyne państwowe dystrybutora. Protestowała przeciw kierowaniu do bpa Bednorza, zamiast bezpośrednio do NZW, wniosków o papier na wydawnictwa jednorazowe wydawców niekoncesjonowanych – wbrew ustaleniom przyjętym na zebraniu Zespołu 27 XI 1981 r. W związku z bardzo późnym przesłaniem wydawcom katolickim drugiego przydziału papieru na rok 1981, co utrudniało jego realizację do końca roku, strona kościelna zabiegała – bezskutecznie – o jego prolongatę na rok 1982.³⁴ Ten problem narastał w następnych latach. Pozytywnym osiągnięciem było zwiększenie przydziału papieru na rok 1983 o 500 ton (2000 ton na rok 1982, 2500 na rok 1983).³⁵ Załatwiono także zgodę na koncesję wydawniczą dla oo. werbistów w Pienieźnie oraz oo. oblatów w Poznaniu.³⁶

Pogorszyła się natomiast sytuacja czasopism. Na zebraniu 29 V 1982 r. reaktywano tylko jedno czasopismo „Powściągliwość i Praca” i podniesiono nakład i objętość „Misyjnych Dróg”. Pozostałe 6 wniosków, w tym 2 o zgodę na nowe czasopisma, odłożono na dalsze zebrania. Sprawy te powracały jeszcze w 1983 r. Odwlekało się także załatwienie zgody na ukazywanie się w warunkach stanu wojennego dla powołanych pod koniec 1981 r. nowych czasopism: „Bóg sam daje nam znak”, „Posłaniec Warmiński” i „Nowe Życie”, których redakcje nie zdążyły jeszcze rozpocząć działalności.³⁷ Generalnie zgodę taką dla czasopism katolickich, których ukazywanie „zawieszono” z nastaniem stanu wojennego, wynegocjował w Urzędzie ds. Wyznań abp Bronisław Dąbrowski w lutym 1982 r.,³⁸ jednak uzyskanie jej przez poszczególne redakcje wymagało dalszych indywidualnych starań i nieraz trwało miesiącami.³⁹

³³ Protokoły tych zebrań się nie zachowały. Dane pochodzą z: „Informacji o pracach Zespołu Roboczego ds. Wydawnictw Katolickich Rządu PRL i Episkopatu Polski” z 1 IX 1982 r. oraz „Materiałów na zebranie Zespołu Roboczego 29 V 1982 r.”, Wyd.K.św.J., a także „Pro memoria” J. Janitza z grudnia 1982 r., GN.Kom.Wyd. protokoły.

³⁴ Sprawy na zebranie Zespołu Roboczego 29 V 1982 r. oraz informacja o pracach Zespołu Roboczego z 1 IX 1982 r., Wyd.K.św.J.

³⁵ „Pro memoria” dotyczące wystąpienia J. Janitza na posiedzeniu Zespołu Roboczego Komisji Wspólnej ds. Wydawnictw i Czasopism w dniu 15 XII 1982, podpisany przez J. Janitza, GN.Kom. Wyd. protokoły.

³⁶ Sprawy na zebranie Zespołu Roboczego 29 V 1982 r. oraz Ustalenia zebrań Zespołu Roboczego 1981–1982, Wyd.K.św.J.

³⁷ Tamże; O „poślizgu” spraw na rok 1983 pisze też J. Janitz w liście przewodnim do swego „Pro memoria” z dnia 25 I 1983 r., GN.Kom.Wyd. protokoły.

³⁸ A. Grajewski, *Świadek i uczestnik...*, s. 64.

³⁹ Czasopisma. Zgody na wydawanie w warunkach stanu wojennego (dane z ankiety z dnia 29 VII 1982 r.), Wyd.K.św.J.

Czasopisma katolickie w różnym stopniu angażowały się w wydarzenia stanu wojennego, a zamieszczane w nich relacje i komentarze wywoływały ostrą reakcję władz i zaostrenie cenzury.⁴⁰ W podsumowaniu pracy Zespołu, jakiego dokonał pod koniec roku 1982 po zebraniu 15 grudnia naczelnik Janitz, zarysowała się w związku z tym wręcz groźba kryzysu. W swym „Pro memoria”⁴¹ Janitz jako cel działalności Zespołu wymienił, obok zaspokojenia potrzeb katolików, „umocnienie nurtu porozumienia między Kościołem i państwem”. Wysoko ocenił realizację pierwszego, a więc osiągnięć na korzyść Kościoła: wysoki przyrost przydziału papieru na wydawnictwa książkowe, przejęcie przez Kościół uprawnień dotyczących podziału tego papieru i dysponowania nim przez wydawców na różne rodzaje literatury, a nawet (!) pozycje wydawnicze, zwiększenie nakładów prasy. Wymienił także starania, by „zapewnić Kościołowi stan zbliżony do poligraficznej samowystarczalności”, a więc decyzje przyznające uprawnienia na działalność poligraficzną i rozbudowę kościelnych drukarni, zwolnienie z cła maszyn i urządzeń poligraficznych. Natomiast w odniesieniu do porozumienia między państwem a Kościołem zajął stanowisko bardzo krytyczne. Ostro napiętnował okoliczności, „które deprecjonują ten dorobek, a nawet stanowią jego zagrożenie”. Stanowią je akcenty polityczne, jakie pojawiają się w czasopismach kościelnych na marginesie problematyki kościelnej. Zarzucił, że akcenty te są „dyktowane nienawiścią i wzorowane na wzorcach świeckich, zachodnich ośrodków antypolskiej propagandy”, skrytykował napływ do pism kościelnych „dziennikarzy o skrajnych postawach politycznych, bliskich ideowo ekstremie byłej Solidarności”. Wymienił, podając przykłady, „Niedzielę”, „Gościa Niedzielnego”, „Małego Gościa Niedzielnego”, „Królowę Apostołów”. Podkreślił przemilczenie „z zastanawiającą zgodnością” krytyki „rozczapierzonych palców” jako znaku nadziei i zwycięstwa przeprowadzoną przez ks. Prymasa w wieczornym kazaniu w Częstochowie na szczycie podczas sierpniowych uroczystości. Stwierdził też, że w stosunku do prasy politycznej, jak np. „Tygodnik Powszechny”, zarzuty byłyby jeszcze ostrzejsze.

W 1983 r. atmosfera rozmów i ich wyniki pogorszyły się do tego stopnia, że – jak zanotowano w sprawozdaniu z zebrania Zespołu Roboczego 16 listopada – „dwukrotnie wydawało się, że obrady tracą sens i wypada je zakończyć / przerwać”.⁴² Bardzo żmudne i ostre były negocjacje w sprawie przydziału papieru na rok 1984. Już w lutym bp Bednorz, świadom narastających trudności, prosił abpa Dąbrowskiego i kard. Macharskiego, by poruszyli tę sprawę na zebraniu Komisji Wspólnej; otrzymał informację od abpa Dąbrowskiego (pismem z 1 X 1983 r.), że w sprawie papieru nie będzie trudności.⁴³ Tymczasem na zebraniu Zespołu 16 listopada tegoż roku strona rządowa zaproponowała 2000 ton, czyli o 500 ton mniej niż wynosił przydział na rok 1983. Strona kościelna podtrzymywała postulat stopniowego zwiększania przydziału papieru deklarowanego przez ministra

⁴⁰ Problem ujęty w Sprawie na zebranie Zespołu Roboczego 29 V 1982 r., Wyd.K.św.J.

⁴¹ „Pro memoria...” J. Janitza, GN.Kom.Wyd. protokoły.

⁴² Sprawozdanie z zebrania Zespołu Roboczego 16 XI 1983 r., ASEP, K – 0140 – 29 – 4 – 1.

⁴³ Tamże.

Puchałę w 1981 r. Żądała 3500 ton zgłoszonych już na zebraniu w maju. W toku ostrej dyskusji strona rządowa zgodziła się na 2300 ton, a strona kościelna obniżyła swe żądanie o 500 ton. Sporne 700 ton pozostawiono do załatwienia w kontaktach bpa Bednorza z ministrem Puchałą,⁴⁴ który ostatecznie podwyższył przydział o 350 ton. Swoistego posmaku dodaje sprawie fakt, że o zapewnieniu, które otrzymał abp Dąbrowski, iż nie będzie trudności w sprawie przydziału papieru, minister Puchała nie był przez swych przełożonych poinformowany.⁴⁵

Pogorszeniu uległy też negocjacje w sprawie czasopism. Na zebraniu 11 V 1983 r. na 12 zgłoszonych wniosków o nowe czasopisma, reaktywowanie czasopism i podniesienie nakładu, pozytywnie załatwiono 2, ale bez przydziału papieru.⁴⁶ Na zebraniu 16 listopada dyr Wołowicz z Urzędu ds. Wyznań poinformował, że podjęto decyzję o zezwoleniu na wydawanie dla 4 czasopism z równoczesnym znacznym obniżeniem postulowanego nakładu oraz w 1 przypadku („Echo z Afryki”) o udzieleniu zgody na import zamiast postulowanego zezwolenia na druk.⁴⁷ Strona kościelna zaprotestowała przeciw tej zmianie trybu postępowania, tzn. przeciw podawaniu przez stronę rządową jednostronnych decyzji Urzędu ds. Wyznań bez negocjowania spraw na zebraniach Zespołu.⁴⁸ Rosnąca rola Urzędu ds. Wyznań i nacisków politycznych zaznaczyła się już na zebraniu 11 maja, gdy dyr. Wołowicz skutecznie sprzeciwił się wznowieniu „Roli Katolickiej” (Przemysł) i podniesieniu nakładu „W Drodze” (Poznań), motywując to dezaprobatą dla postawy ordynariusza przemyskiego i Prowincji Poznańskiej OO. Dominikanów.⁴⁹

Nowe utrudnienia pojawiły się w odniesieniu do wniosków o koncesje wydawnicze i zgodę na budowę drukarni. Na zebraniu 16 XI 1983 r. wszystkie 6 wniosków w tej sprawie odłożono na życzenie strony rządowej, która wbrew dotychczasowej praktyce zażądała dodatkowych danych.⁵⁰

W stosunku do drukarni pojawiła się ponadto kuriozalna propozycja, by Kościół zamiast budować nowe drukarnie – co trwa długo – przekazywał posiadane urządzenia poligraficzne drukarniom państwowym w zamian za zagwarantowane na określoną liczbę lat usługi poligraficzne. Strona kościelna ustosunkowała się do tej propozycji negatywnie i zażądała przedstawienia jej na piśmie. Przypomniała, że mimo przejścia dużego potencjału drukarni kościelnych przy upaństwowieniu

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Notatka z rozmowy telefonicznej ks. bpa Bednorza z p. ministrem Puchałą 24 XI 1983 r. – dla Komisji Wspólnej Episkopatu Polski i Rządu PRL, ASEP, K – 0140 – 29 – 4 – 1.

⁴⁶ „Gwiazda Morza” na papierze własnym, „Studia Norwidiana” w ramach przydziału papieru dla KUL. Protokół zebrania Zespołu Roboczego 11 V 1983 r., GN.Kom.Wyd. protokoły.

⁴⁷ Były to: „Przegląd Katolicki”, „Duchowość” (przedtem „Głos Karmelu”), „Posłaniec Świętej Rodziny”, „Misjonarz, Biuletyn Verbinum”. Sprawozdanie z zebrania Zespołu 16 XI 1983 r., ASEP, K – 0140 – 29 – 4 – 1.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Protokół zebrania Zespołu Roboczego 11 V 1983 r., GN.Kom.Wyd. protokoły.

⁵⁰ Wnioski o koncesje wydawnicze dla chełmińskiej Kurii Biskupiej, Towarzystwa Chrystusowego w Poznaniu, diecezji szczecińsko-kamieńskiej oraz wnioski o budowę drukarni OO. Karmelitów Bosych (Kraków), Wydawnictwa Apostolstwa Modlitwy (Kraków) i Kurii Biskupiej w Gdańsku. Protokół zebrania Zespołu 16 XI 1983 r., ASEP, K – 0140 – 29 – 4 – 1. Na zebraniu Zespołu w maju 1983 r. warszawska Kuria Arcybiskupia otrzymała koncesję wydawniczą jeszcze bez utrudnień.

przemysłu poligraficznego wydawnictwa katolickie napotykały i stale napotykają trudności w lokowaniu swych zamówień w drukarniach państwowych. Zdają sobie przy tym sprawę, że przyczyną są nie względy ekonomiczne, lecz obawy dyrektorów dyktowane naciskami władz.⁵¹

Zaniepokojenie rozwojem sytuacji wyraził bp Bednorz w niedatowanym „Pro memoria” z 1984 r.⁵² Uznając wyniki pracy Zespołu: wznowienie szeregu czasopism i powołanie 2 nowych na Ziemiach Zachodnich oraz przyjęcie ustaleń po myśli Kościoła normujących tryb postępowania w sprawie przydziału papieru i rocznych planów wydawniczych, przedstawił także pojawiające się braki. Wymienił przypadki niespektowania ustaleń w sprawie planów wydawniczych, w których wbrew tym ustaleniom próbuje się wprowadzać skreślenia⁵³, jednostronne decyzje o nakładach czasopism, nieścisłe informacje, zawile interwencje, na skutek czego sprawy powracają wielokrotnie na porządek obrad i rośnie liczba wniosków czekających na rozpatrzenie. Stwierdził, że przyjęta przez stronę rządową na pierwszym zebraniu Zespołu w 1981 r. zasada stopniowego zwiększania przydziałów papieru napotyka coraz większe trudności, podobnie jak potem realizacja uzyskanych przydziałów. Wydawnictwa kościelne nadal są dyskryminowane w drukarniach państwowych, a starania o koncesje poligraficzne się przewlekają. Dotąd nie załatwiono też ostatecznie zwolnienia z cła sprowadzanych z zagranicy urządzeń poligraficznych. Kończąc, bp Bednorz zwrócił także uwagę na coraz bardziej dowolne ingerencje cenzury. W sumie strona kościelna – zauważył – odnosi wrażenie, że mnoży się „praca pozorna” Zespołu. Prosił więc o rozważenie i usunięcie przedstawionych niedomagań „w imię dobrego rozwoju stosunków między Państwem i Kościołem, na których nam przecież zależy”.

Dalszy rozwój sytuacji nie przyniósł jednak pozytywnych zmian. Zamówienie zgodne z uzyskanym na rok 1984 przydziałem papieru nie zostało przez Grafpapier do końca roku zrealizowane, a zaległe 900 ton, jak się później okazało, przepadło. Co więcej, okrojony w ten sposób przydział papieru – 1800 ton (2650 minus około 900 ton) został „zamrożony” na dalsze lata.⁵⁴ Wprawdzie na jedynym w 1984 r. zebraniu Zespołu 6 listopada⁵⁵ strona kościelna uzyskała przydział papieru na rok 1985 w wysokości 3000 ton (o dalsze 500 ton miały się jeszcze odbyć negocjacje),⁵⁶ jednak nie został on zrealizowany. Kryzys, jaki ogarnął rynek papierniczy w 1985 r., spowodował generalne obcięcie przydziałów papieru dla wszystkich wy-

⁵¹ Tamże.

⁵² „Pro memoria” bpa Bednorza. Dokument niedatowany. Treść wskazuje na rok 1984/85. „Nie Rozpatrzono żadnego wysuniętego w r. 1984 wniosku o przydział papieru na czasopisma”. GN.Kom. Wyd. korespondencja.

⁵³ „Ministerstwo Kultury skreśliło 5 pozycji z planu tytułowego na rok 1984 Społecznego Instytutu Wydawniczego Znak oraz 5 pozycji Redakcji Wydawnictw KUL – po interwencji 2.” Tamże.

⁵⁴ Sprawozdanie Zespołu Roboczego ds. Wydawnictw i Czasopism Katolickich Komisji Wspólnej Episkopatu Polski i Rządu PRL za okres I I 1984–30 XII 1988 r. [dalej: Sprawozdanie Zespołu Roboczego za lata 1984–1988]. Podpisał bp Damian Zimoń, ASEP, 0305 – 13.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Informacja bpa Bednorza o przydziale papieru na rok 1985 z dnia 8 XI 1984 r., przesłana wydawnictwom, Wyd.K.św.J.

dawnictw i czasopism. O ile jednak w stosunku do wydawnictw państwowych wynosiło ono deklarowane przez władze 20%, to 1800 ton, które otrzymały wydawnictwa kościelne, stanowiło obniżkę o 40%. Na konferencji w Biurze Prasowym Rządu 8 III 1985 r., poświęconej sytuacji rynku papieru w Polsce, władze państwowe tłumaczyły przyczyny deficytu papieru niską produkcją krajową (przestarzała baza produkcyjna, rozpoczęta dopiero budowa kombinatu celulozowo-papierniczego w Kwidzynie), pogłębioną dodatkowo ostrą zimą oraz brakiem środków na import z krajów kapitalistycznych i trudnościami, jakie wystąpiły w imporcie z Czech i ZSRR. W konsekwencji, stwierdził minister Jerzy Gwiaździński, zastępca przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, pula papieru ulega zmniejszeniu o 20%. Wicedyrektor Departamentu Wydawnictw Ministerstwa Kultury i Sztuki, Władysław Ibisz, poinformował, że ten procent jako „kryterium demokratyczne” zostanie generalnie zastosowany przez departament, który reprezentuje. Przy tej okazji powiedział, że zwiększenie przydziału dla Episkopatu „okazało się po prostu niemożliwe”.⁵⁷

Konfrontacja z Urzędem ds. Wyznań

W drugiej połowie 1985 r. dokonano daleko idącej reorganizacji Zespołu. Zmienili się współprzewodniczący: bp Herbert Bednorz przeszedł w stan spoczynku, zastąpił go bp Damian Zimoń; min. Puchała został odwołany przez Urząd ds. Wyznań, a w jego miejsce wszedł dyrektor generalny tego urzędu Aleksander Merker. Pozostali w Zespole członkowie strony kościelnej: ks. dyr S. Dusza, ks. dyr M. Maciołka, dr I. Mierzwa, prof. J. Woźniakowski, dołączył mec. J. Ambroziak. Ze strony rządowej Zespołu odszedł dotychczasowy przedstawiciel Urzędu ds. Wyznań dyr. A. Wołowicz, pozostali w Zespole: dyr J. Czapczyński, dyr W. Ibisz, dyr T. Kurowski, B. Pijanowska.⁵⁸ Zmiana współprzewodniczącego ze strony rządowej miała znaczenie zasadnicze. Odtąd głównym partnerem strony kościelnej nie było Ministerstwo Kultury i Sztuki, co by się wydawało ze względu na przedmiot negocjacji naturalne, lecz Urząd ds. Wyznań. Zebrania z siedziby Ministerstwa Kultury i Sztuki zostały przeniesione do budynku Urzędu ds. Wyznań. Atmosfera rozmów uległa pogorszeniu.⁵⁹

⁵⁷ Zdzisław Zwoźniak, Sprawozdanie z konferencji w Biurze Prasowym Rządu 8 III 1985 r., poświęconej sytuacji papieru w Polsce, GN.Kom.Wyd. korespondencja.

⁵⁸ Zespół Roboczy Rządu PRL i Episkopatu Polski ds. Wydawnictw i Czasopism, Struktura, kompetencje, procedura. Informacja z 3 IX 1985 r., sygnowana I. Mierzwa, GN. Kom. ds. Środków Masowego Przekazu; Sprawozdanie Zespołu Roboczego za lata 1984–1988, ASEP, 0305 – 13. W wyniku dalszych zmian ze strony rządowej odeszli: dyr W. Ibisz, dyr T. Kurowski i p. B. Pijanowska – sekretarka. Ich miejsce zajęli dyr T. Gorecki i p. D. Piwińska. Spośród członków, którzy rozpoczęli negocjacje w 1981 r., pozostał tylko dyr J. Czapczyński. Tamże.

⁵⁹ Przy tej okazji zaznaczyła się także zmiana stylu kontaktów. W Ministerstwie Kultury oczekiwano nas w holu i towarzyszone na salę obrad. W Urzędzie ds. Wyznań portier podał numer sali i piętro, na którym jej szukać. Do tej pory strony zasiadały przy stole naprzeciw siebie. W Urzędzie

Pierwsze zebranie w nowym składzie odbyło się 10 X 1985 r. po prawie rocznej przerwie w pracy Zespołu. Przewodniczył dyr Merker, protokołowała sekretarka strony rządowej.⁶⁰

Dyr Merker zmierzał do narzucenia Zespołowi nowego kierunku pracy. Zespół został powołany do sfinalizowania ustaleń Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu i Episkopatu Polski, m.in. w sprawie przydziału papieru i swobodnego ustalania planów wydawniczych. Tymczasem przydział papieru, który zawsze był ważnym przedmiotem negocjacji, został w proponowanym przez dyr Merkera porządku obrad pominięty i wprowadzony dopiero na interwencję bpa Zimonia. Pominięte zostały również związane z tym sprawy czasopism i interwencyjne, które zostały włączone dopiero na wniosek ks. dyr Duszy. Tak uzupełniony porządek obrad obejmował: 1) propozycje działania Zespołu; 2) sprawy poligrafii kościelnej; 3) przydziały papieru dla wydawnictw i czasopism katolickich; 4) przepisy prawne (wraz ze zmianami i nowelizacją) dotyczące działalności gospodarczej o charakterze religijnym; 5) opinię nr 38 Komisji Spraw Wewnętrznych i Wymiaru Sprawiedliwości dotyczącą ingerencji cenzorskich w prasie katolickiej; 6) sprawy czasopism i interwencji.

Na wstępie dyr Merker odczytał dokument rządowy w sprawie poszerzenia zakresu działania Zespołu (sprawa cenzury) i ustalenia przedstawicielstwa obu stron, przyjęty na zebraniu Komisji Wspólnej 28 września (tekstu nie dołączono). W punkcie 1. omówił procedurę spotkań i poinformował, że „Strona rządowa z wielu przyczyn nie jest przygotowana do merytorycznej dyskusji, co nie oznacza uchylania się od rozmów na tematy merytoryczne”. Można to było odczytać jako zapowiedź niepodejmowania wiążących decyzji zgody na postulaty Kościoła, co przebieg zebrania potwierdził.

Przechodząc do punktu 2. porządku obrad, dyr Merker przedstawił zaskakującą propozycję „koncentracji bazy poligraficznej do kilku lub kilkunastu kościelnych ośrodków poligraficznych – drukarni tak rozmieszczonych, aby obsługiwały pewne (zamknięte) określone regiony kraju”. Uzasadniając swoją propozycję, przyznał, że obecny stan poligrafii kościelnej nie jest wystarczający w stosunku do potrzeb, zakwestionował jednak zbyt dużą liczbę małych zakładów poligraficznych i zgłoszoną ostatnio „ogromną ilość wniosków”. Za przedstawioną koncepcją przemawiają, jego zdaniem, także racje ekonomiczne. W „zagorzałej dyskusji” (dyr. Czapczyński) strona kościelna przypomniała, że rozbudowa kościelnej bazy poligraficznej rozpoczęła się przy zachęcie i zapewnieniach strony rządowej w latach 1980/1981, jest w toku i jest „moralnym obowiązkiem nie utracić tego,

ds. Wyznań stół ustawiono w podkowę, a sekretarka strony rządowej próbowała zająć miejsce między bp. Zimoniem i członkami strony kościelnej.

⁶⁰ Protokół posiedzenia Zespołu Roboczego ds. Wydawnictw i Czasopism Katolickich dn. 10 X 1985 r. oraz załączniki: 1. Uzupełnienia zgłoszone przez stronę kościelną do protokołu sporządzonego przez stronę rządową; 2. Przydział papieru na rok 1986 – informacja strony kościelnej; 3. Opinia nr 38 Komisji Spraw Wewnętrznych i Wymiaru Sprawiedliwości uchwalona na posiedzeniu w dniu 30 VII 1985 r., do Rady Państwa oraz do Prezesa Rady Ministrów. GN.Kom.Wyd. protokoły. (Opinia nr 38 w Aneksie).

co się obiecało”. Wyraziła też obawę, że w przyszłości strona rządowa po raz kolejny może zmienić swe stanowisko. Ks. dyr Maciołka, delegat Prymasa ds. poligrafii kościelnej, poinformował, że na obecną bazę poligraficzną Kościoła składa się 12–14 zakładów rozmaitej wielkości, dodał też, że rozumie, iż strona rządowa jej nie kwestionuje. Strona kościelna odrzuciła zarzut, że mała poligrafia może służyć wytwarzaniu druków nielegalnych i podkreśliła jej przydatność dla niskonakładowych publikacji naukowych i dla potrzeb kurii diecezjalnych. Ocenę racji ekonomicznych należy zostawić wnioskodawcom.

W wyniku dyskusji dyr Merker potwierdził, że nie kwestionuje istniejącej bazy poligraficznej Kościoła i już wydanych zezwoleń. Oświadczył, że propozycja koncentracji katolickiej bazy poligraficznej nie oznacza sztywnej rejonizacji. (Załącznik do protokołu, Uzupełnienia, zapisy, oświadczenia). Nie kwestionuje też małej poligrafii dla wewnętrznych potrzeb kurii biskupich. Na kolejnym zebraniu Zespołu 14 XII 1985 r. do tej koncepcji nie powrócił i ostatecznie strona rządowa z niej się wycofała.⁶¹ Do punktu 2. porządku obrad dyr Ibisz dołączył sprawę koncesji wydawniczych, których ważność w większości upływa z końcem roku. Poinformował, że koncesje będą wydawane na okres 1–5 lat. Przy tej okazji dyr Merker wysunął następną kontrowersyjną propozycję, a mianowicie, że „strona rządowa życzyłaby sobie okresowych spotkań przedstawicieli Ministerstwa Kultury i Sztuki, Urzędu ds. Wyznań i wydawców katolickich w celu dokonania przeglądu wydawnictw katolickich i ich planów na przyszłość”. Strona kościelna propozycję odrzuciła jako sprzeczną z ustaleniem z 1. zebrania Zespołu w 1981 r., że wydawnictwa kościelne same ustalają swój plan wydawniczy i przesyłają go NZW jedynie do wiadomości i rejestracji. Propozycja dyr. Merkera sugerowała możliwość ingerencji strony rządowej w plany, czego próby (skreślenia tytułów) były już podejmowane.⁶² W protokole zebrania ten sprzeciw, który członkowie strony kościelnej pamiętają, został pominięty. Sprawa powróciła na następnym zebraniu (14 grudnia), na którym spór również nie został rozstrzygnięty.

Burzliwy przebieg miały negocjacje przydziału papieru. Bp Zimoń przedstawił zapotrzebowanie na rok 1986 w wysokości 4000 ton i przypomniał, że taki postulat strona kościelna wysuwa od początku działania w 1981 r., a strona rządowa uznała to za postulat docelowy, który będzie realizowany sukcesywnie. Zaprotestował przeciw obcięciu przydziału papieru na rok 1985 aż o 40%, a nie o 20% jak innym wydawnictwom. Zwrócił uwagę, że nawet według czynników rządowych z roku na rok maleje on w stosunku procentowym do będącej do podziału puli papieru (załącznik do prot. nr 2). Stwierdził, że nie do przyjęcia jest niezmiennie utrzymywanie przydziału papieru dla czasopism na pułapie 1500 ton. W związku z tym strona kościelna, podkreślając zrozumienie dla trudnej sytuacji gospodarki papierem, zaproponowała ustalenie określonego procentowego udziału wydawnictw katolickich

⁶¹ Sprawozdanie z posiedzenia Zespołu Roboczego Rządu PRL i Episkopatu Polski ds. Wydawnictw i Czasopism Katolickich w dniu 14 XII 1985 r., ASEP, zał. nr 5 do ASEP, 01400 – 7 z dnia 19 XII 1985 r.

⁶² „Pro memoria” bpa Bednorza z 1984 r., GN.Kom.Wyd. korespondencja.

w puli papieru Ministerstwa Kultury i Sztuki. Zabiegała też o rekompensatę za niezrealizowane przez Grafpapier zamówienie na 900 ton papieru z przydziału papieru na rok 1984 i sygnalizowała zagrożenie wykupienia do końca roku przydziału papieru na rok 1985, gdyż Grafpapier do tej pory nie zrealizował aż 40% zamówień, zwłaszcza wyższych gatunków papieru. Postulowała, by ewentualną stratę wyrównać dodatkowym przydziałem w 1986 r. i przyjąć w tej sprawie stosowne ustalenie. Dyr Merker przyznał, że przyjęte ustalenia nie zostały zrealizowane, jednak z przyczyn obiektywnych, które szeroko omówił dyr Ibisz. Ostatecznie zgłosił do protokołu „z dniem 1 I 1986 r. przepadają przydziały papieru nieodebrane w roku 1985”. Odrzucił podpisanie proponowanego ustalenia „jako niemożliwego do realizacji”. Zapowiedział odpowiedź dyr Ibisza w sprawie realizacji przydziałów papieru przez wydawnictwa katolickie na następnym zebraniu i zgłosił gotowość do dalszego podejmowania „tych tematów”. Przedłużanie dyskusji uznał za bezcelowe.

W sprawie ustalenia przydziału na rok 1986 strona rządowa poinformowała, że Ministerstwo Kultury i Sztuki nie zna jeszcze swego globalnego przydziału i nie może się podjąć podania swojej propozycji dla poszczególnych wydawców w grudniu, jak o to zabiega strona kościelna. Po dłuższej dyskusji ustalono, że Ministerstwo Kultury i Sztuki udzieli w grudniu br. na poczet roku 1986 zaliczkowe przydziały papieru dla czasopism w wysokości 1/4 przydziału z 1985 r. do realizacji zaraz po 1 stycznia. Zaliczkowe przydziały papieru otrzymają również wydawnictwa.

W punkcie 4. porządku obrad dyr Merker przedstawił przepisy prawne dotyczące działalności gospodarczej o charakterze religijnym i zamierzone przez Urząd ds. Wyznań starania o ich uporządkowanie w odniesieniu ds. wydawnictw i handlu księgarskiego. Zapewnił, że nie chodzi o ograniczenie tej działalności. W związku z tym dyskusji nie podjęto.

Kontrowersje wzbudził natomiast punkt 5. porządku obrad poświęcony Opinii nr 38 Komisji Spraw Wewnętrznych i Wymiaru Sprawiedliwości dotyczący ingerencji cenzorskich w prasie katolickiej (tekst w aneksie). Dyr Merker odczytał ją – zarzuty dotyczyły głównie „treści godzących w podstawowe interesy państwa” – i poinformował, że został zobligowany do odpowiedzi na ten ogólnie przedstawiony materiał. W związku z tym musi zarzuty podane w Opinii „skonkretyzować, zilustrować, przygotowując realne, konkretne przykłady i poddać je dyskusji na jednym z następnych zebrań Zespołu. Nie będzie zgody na takie wydawnictwa, w każdym razie nie na społeczno-polityczne o dywersyjnym wręcz charakterze”, zagroził. Strona kościelna zakwestionowała zasadność i celowość takich dyskusji. Z jakiego tytułu Zespół miałby się tym problemem zajmować? Czy nie byłoby to wprowadzeniem podwójnej cenzury, cenzurą cenzury? Dyr Merker wyjaśnił, że temat pojawił się w związku z sygnalizowanym poszerzeniem zadań Zespołu. Zakończył krótką dyskusję stwierdzeniem, że problem pozostaje otwarty.

Ostatni 6. punkt porządku dnia – sprawy czasopism i interwencji, został potraktowany skrótowo ze względu na przekroczenie czasu wyznaczonego przez stronę

rządową na zebranie. Z 7 wniosków strony kościelnej przyjęto 3, niewymagające nowych decyzji: O interwencję w sprawie czasopisma „W Drodze” w drukarni i o załatwienie niezrealizowanych uzgodnień z 16 XI 1983 r. dla czasopism „Duchowość” i „Posłaniec Serca Jezusowego”.

Zebranie długie i burzliwe (protokół liczy 18 stron) nie przyniosło pozytywnych wyników. Pojawiły się natomiast kontrowersyjne koncepcje strony rządowej w istotnych dla Kościoła dziedzinach poligrafii, planów wydawniczych, cenzury, zmierzające do zahamowania i ograniczenia swobody działania. Kolejne zebranie Zespołu 14 XII 1985 r. potwierdziło te tendencje.⁶³ Strona rządowa poinformowała, że przydziela papier dla czasopism na rok 1986 w wysokości przydziału na rok 1985. Wydawnictwa otrzymają zaliczkę, a pełny przydział, prawdopodobnie też w wysokości z roku 1985, nastąpi później. Strona kościelna podtrzymywała postulat przydziału 4000 ton. Ostra polemika nie dała rezultatu.

Powróciła sprawa przeglądu planów wydawniczych z sugestią kontroli pod względem zgodności z koncesją. Strona rządowa podtrzymywała zamiar rozmawiania z poszczególnymi wydawcami na temat profilu i dorobku ich wydawnictw, a wobec sprzeciwu strony kościelnej proponowała jedynie zaproszenie na te rozmowy przedstawiciela strony kościelnej. Spór nie został rozstrzygnięty, dyr Merker odsunął go, proponując „sprecyzowanie stanowisk”, na następne zebranie.

Odłożono rozpatrzenie przedłożonych wniosków w sprawie koncesji poligraficznych dla kurii diecezjalnej w Gdańsku (zgłoszony już na zebraniu 16 XI 1983 r.), wydawnictwa diecezjalnego w Olsztynie, kurii diecezjalnej w Lublinie (przedłużenie koncesji) oraz wniosku o dodruk za granicą, ale dla kraju, *Encyklopedii katolickiej* na darowanym papierze. Dyr Merker oświadczył, że nie zdażył załatwić interwencji zgłoszonych na poprzednim zebraniu, potwierdził informację, że kuria diecezjalna w Pelplinie otrzyma promesę na zakład poligraficzny, a wobec wniosku kurii diecezjalnej w Częstochowie zajął stanowisko negatywne. Nie załatwiono żadnej nowej koncesji wydawniczej i w ani jednym przypadku nie przedłużono tego rodzaju koncesji na czas nieograniczony.

W sprawozdaniu z tego zebrania strona kościelna scharakteryzowała sytuację: „W sumie odnosi się wrażenie, że strona rządowa dąży do wycofania się z wynegocjowanych w poprzednich latach ustaleń i że nie dysponuje pełnomocnictwami, a tylko pośredniczy w przekazywaniu postulatów strony kościelnej z jednej strony i decyzji i postulatów swoich czynników zwierzchnich z drugiej. Dąży do tego, by wykorzystać Zespół jako narzędzie do przeprowadzenia swoich planów”.

Stan ten nie uległ zmianie w 1986 r. Bp Damian Zimoń w „Pro memoria” z 25 VI 1986 r.⁶⁴ zestawiał ograniczenia i szykany stosowane przez stronę rządową:

- zmniejszenie przydziału papieru, mimo że pula Ministerstwa Kultury choć nieznacznie, ale rośnie;

⁶³ Sprawozdanie z posiedzenia Zespołu Roboczego w dniu 14 XII 1985 r., ASEP, zał. nr 5 do ASEP, 01400 – 7.

⁶⁴ „Pro memoria” bpa Zimonia z 25 VI 1986 r., GN.Kom.Wyd. korespondencja.

- odmowa zezwoleń na założenie nowych czasopism (oczekuje 12 wniosków);
- coraz trudniejszy dostęp do poligrafii państwowej;
- coraz większe trudności w uzyskiwaniu koncesji poligraficznych i zgody na rozwój istniejących drukarni;
- ograniczanie koncesji wydawniczych traktowane jako represja polityczna, np. udzielenie jej na okres krótszy niż cykl produkcyjny 1 książki;
- przewlekłe załatwianie wszystkich spraw;
- ingerencje w plany wydawnicze.

Biskup informuje, że na ostatnim zebraniu Zespołu (21 VI 1986 r.) strona rządowa wręcz oświadczyła, że przyjęte przez Komisję Wspólną i Zespół ustalenia nie obowiązują i Ministerstwo Kultury i Sztuki będzie dokonywało kontroli planów wydawniczych. Stwierdza, że rozmowy Zespołu znajdują się w impasie. Prosi o poparcie księży biskupów dla przedstawionych problemów przy okazji rozmów z władzami oraz „głębsze zainteresowanie w te sprawy wiernych”. Sugeruje wydanie listu pasterskiego poświęconego problemom kultury chrześcijańskiej w Polsce, informującego o jej sytuacji, potrzebach i zadaniach.

Do sprawy przydziału papieru dla wydawnictw i czasopism katolickich powrócił bp. Zimoń w liście do Komisji Wspólnej, skierowanego na ręce kard. Macharskiego z 14 I 1988 r.⁶⁵ Informował o utrzymaniu zamrożenia tego przydziału od 1984 r. (1800 ton na wydawnictwa książkowe i około 1300 ton na czasopisma, co wynosi około 1,2% puli Ministerstwa Kultury i Sztuki), podczas gdy nie brak papieru, zwłaszcza na duże nakłady nowych tytułów na rynku prasowym i nie nastąpiła zapowiadana likwidacja wydawnictw, które zalegały i zalegają nadal w miejscach sprzedaży. Prosił o wynegocjowanie uchylecia decyzji o zamrożeniu przydziału papieru i ustalenia, że będzie on systematycznie rósł do postulowanych przez stronę kościelną 10% ogólnej puli papieru ministerstwa.

Dla lat 1986–1988 w dostępnej dokumentacji brak protokołów. Działalność Zespołu syntetycznie ujmuje sprawozdanie za okres od 1 I 1984 do 30 XII 1988 r.⁶⁶ W stosunku do stanu przedstawionego w „Pro memoria” bpa Zimonia z połowy 1986 r. odnotowuje ono pewne osiągnięcia strony kościelnej: strona rządowa zaniechała prób powrotu do zatwierdzania planów wydawniczych, połączonego z prawem skreślania tytułów, łatwiej udzielała koncesji poligraficznych i wycofała pomysł rejonizacji poligrafii kościelnej, a jej rozwój nabrał tempa. W 1985 r. było 13 drukarni kościelnych, a w końcu 1986 r. pracowało bądź było w rozbudowie 31 (3 wnioski czekały na załatwienie). Dostęp do drukarni państwowych, przez całe lata tak utrudniony, przestał więc być problemem. Nie udało się jednak przełamać impasu w kluczowym, zarówno dla wydawnictw, jak i czasopism, problemie przydziału papieru, który nadal pozostał zamrożony mimo interwencji na forum Komisji Wspólnej i wspomnianych w „Sprawozdaniu” pism skierowanych przez

⁶⁵ List bpa Zimonia do Komisji Wspólnej Rządu PRL i Episkopatu Polski na ręce kard. F. Macharskiego z 14 I 1988 r., GN.Kom.Wyd. korespondencja.

⁶⁶ Sprawozdanie Zespołu Roboczego za lata 1984–1988, ASEP, 0305 – 13.

bpa Zimonia do Urzędu ds. Wyznań i do Przewodniczącego Rady Państwa gen. W. Jaruzelskiego z 6 VI 1987 r. W tej sytuacji brakowało papieru na zwiększenie nakładów bądź objętości czasopism i założenie nowych. Zalegało 20 wniosków (2 nowe czasopisma: „Kościół nad Odrą i Bałtykiem” i „Trzeźwymi bądźcie” uzyskały zgodę na wychodzenie, ale decydujące rozmowy odbyły się poza Zespołem). Problematyczne stawały się także łatwiej uzyskiwane koncesje dla 8 nowych wydawnictw bez powiększenia przyznanego Zespołowi przydziału papieru. Ta sytuacja blokowała oczywiście także rozwój już istniejących wydawnictw. Propozycje pokrycia braków darami z zagranicy strona kościelna odrzuciła jako nierealną.

Dodać trzeba, że nie poprawiła się także terminowość udzielania przydziałów. W październiku 1988 r. bp Zimoń informował Konferencję Episkopatu, że po wielokrotnych monitach telefonicznych w Ministerstwie Kultury i Sztuki oraz w Urzędzie ds. Wyznań wydawnictwa otrzymały kolejną część przydziału papieru, ale na przyrzeczoną końcówkę jeszcze czekają. Czasopisma otrzymały cały przydział w wysokości z roku ubiegłego.⁶⁷

Przydział papieru na rok 1989 był ostatnim wynegocjowanym przez Zespół.⁶⁸ W listopadzie 1989 r. Urząd ds. Wyznań został zniesiony.⁶⁹ W wyniku przemian ustrojowych wygasła też problematyka, którą zajmował się Zespół Roboczy i jego działalność się zakończyła.

Działalność Zespołu wpisuje się w dynamikę przemian społeczno-politycznych lat osiemdziesiątych. Wynegocjowane poszerzenie możliwości i swobody działania kościelnych wydawnictw, czasopism i zakładów poligraficznych na początku tego okresu wkrótce uległo zahamowaniu w warunkach stanu wojennego. Nie do przyjęcia dla strony rządowej była niezależna postawa Kościoła, a także nieuniknione zaangażowanie czasopism katolickich w narastające problemy społeczno-polityczne. Kryzys pogłębił się w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, gdy kierownictwo strony rządowej Zespołu przejął Urząd ds. Wyznań, zdecydowanie zmierzając do wycofania korzystnych dla strony kościelnej ustaleń. Opór strony Kościelnej i rozwój wypadków udaremnił te dążenia z wyjątkiem utrzymania zablockowania przydziałów papieru do końca działania Zespołu. Przez cały czas negocjacje w ramach Zespołu były trudne.

Dzięki powołaniu Zespołu jako agendy Komisji Wspólnej problemy wydawnictw i czasopism katolickich oraz poligrafii kościelnej znalazły miejsce na ponadlokalnym forum państwowo-kościelnym o wyższej i bardziej wiążącej kompetencji decyzyjnej. Zaistniała płaszczyzna dla dalszych negocjacji w sprawie opornie przebiegającej realizacji generalnych ustaleń przyjętych przez Komisję Wspólną.

⁶⁷ Informacja w sprawie wydawnictw dla Konferencji Episkopatu Polski w Warszawie. Warszawa, październik 1988. Podpisał bp Damian Zimoń, GN.Kom.Wyd. ds. Środków Społecznego Przekazu.

⁶⁸ O przydziale papieru na rok 1989 z rozdzielnika z Zespołu Roboczego Ministerstwo Kultury i Sztuki zawiadomiło Księgarnię św. Jacka 7 XII 1988 r., Wyd.K.św.J.

⁶⁹ Art. 1, pkt. 2 Ustawy z dnia 23 XI 1989 r., zmieniającej ustawę o zmianach w organizacji oraz zakresie działania niektórych naczelnych i centralnych organów administracji państwowej. DzU nr 64 poz. 387.

Impas w dziedzinie wydawniczej został przełamany i we wszystkich kluczowych sprawach następował rozwój. Wprawdzie mierzony udziałem wydawnictw i czasopism katolickich w ogólnokrajowej produkcji był on skromny – przydział papieru, który go określał, nie przekroczył według odmiennych szacunków strony kościelnej i rządowej wielkości od ponad 1 do 5%. Jednak mimo wszelkich ograniczeń, z jakimi borykał się Zespół, zdołano wydawnictwom i czasopismom katolickim oraz obsługującej je kościelnej bazie poligraficznej zabezpieczyć minimum podstaw działania, przygotowując w ten sposób ich funkcjonowanie w nowych warunkach ustrojowych.

GRUPPO DI LAVORO DELLA COMMISSIONE CONGIUNTA DEI RAPPRESENTANTI DEL GOVERNO E DELL'EPISCOPATO POLACCO PER EDITRICI E PERIODICI

S o m m a r i o

L'articolo presenta il contesto, la storia e l'attività del Gruppo dalla sua istituzione il 10 gennaio 1981. Lo studio descrive la situazione di discriminazione in cui si trovava la stampa cattolica. Poi si occupa dettagliatamente degli inizi dei lavori sulle questioni di limiti della carta per le edizioni, imposte dal governo, dell'accesso alle tipografie statali e dei permessi per la fondazione delle tipografie cattoliche. L'introduzione della legge marziale nel dicembre 1981, le seguenti restrizioni della censura e i limiti della carta sono problemi affrontati negli anni seguenti fino al 1989 nelle sedute del Gruppo.

Aneks

Problemy wydawnictw katolickich wymagające rozwiązania

Wydawnictwa katolickie w okresie powojennym poniosły wiele strat i uległy licznym ograniczeniom. Działalność wielkich wydawnictw przedwojennych została zredukowana do kilku lub w najlepszym razie kilkunastu tytułów rocznie o ograniczonym zakresie problematyki; wiele wydawnictw uległo likwidacji, starania o zezwolenie na utworzenie nowych wydawnictw napotykało na ogromne trudności. Zlikwidowano również liczne czasopisma, tak diecezjalne, jak i wydawane przez zakony. Zagrabione w czasie wojny przez okupanta drukarnie tylko w części odzyskano, a te które uruchomiono zostały wraz z całym przemysłem poligraficznym upaństwowione w 1949 r. Obecnie działa tylko kilka drukarni katolickich i to w bardzo skromnym wymiarze.

Wiele spraw związanych z działalnością wydawnictw katolickich wymaga regulacji. Ujmujemy je w ramach 4 zasadniczych problemów:

- I. Niedyskryminowanie wydawnictw katolickich pod względem warunków działania.
- II. Określenie kompetencji przy ustalaniu planów wydawniczych.
- III. Poszerzenie możliwości korzystania z zakładów poligraficznych.
- IV. Ograniczenie cenzury.

W obrębie tych problemów podajemy propozycje zmierzające do ich rozwiązania.

I. Niedyskryminowanie wydawnictw katolickich pod względem warunków działania

1. Zapewnienie ustawą o prasie i wydawnictwach możliwości swobodnego tworzenia wydawnictw i czasopism Kościołowi katolickiemu oraz związkom wyznaniowym i różnym ich instytucjom.
2. Niestosowanie do wydawnictw katolickich norm specjalnych, jak np. tajne instrukcje, dyspozycje wydawane dyrektorom drukarni o nieprzyjmowaniu wydawnictw katolickich, kontrola

przez Urząd do Spraw Wyznań, pomijanie milczeniem wydawnictw katolickich w środkach masowego przeżazu.

3. Dopóki nie ma możliwości nieograniczonego zakupu papieru -
- zwiększenie jego przydziału dla wydawnictw reprezentowa-
nych przez Komisję Episkopatu d/s Wydawnictw Katolickich,
tak by stanowił on 10% puli papieru przeznaczonego na wy-
dawnictwa nieperiodyczne + 5% tejże puli na stopniową li-
kwidację zaległości w nasyceniu rynku wydawnictwami kato-
lickimi. Ponadto należałoby również zapewnić przydział pa-
pieru na druk wydawnictw katolickich dla Polonii zagranicz-
nej. Można by przy tym wziąć pod rozwagę ewentualną koope-
rację z instytucjami polonijnymi w zakresie dostaw papieru.
4. Zapewnienie wydawcom katolickimi swobody wyboru:
 - a/ rodzajów publikacji takich, jak np. literatura piękna,
popularna, młodzieżowa i dziecięca, podręczniki do nauki
religii, materiały katechetyczne,
 - b/ tematyki, np. wychowawczej, społecznej, historycznej.
5. Zwiększenie nakładu czasopism katolickich stosownie do
istniejącego zapotrzebowania /wraz ze zwiększeniem przy-
działu papieru poza pulą przeznaczoną dla wydawnictw nie-
periodycznych/.
6. Wprowadzenie dla wszystkich czasopism katolickich możliwoś-
ci prenumeraty pocztowej.
7. Wprowadzenie zmian w system rozprowadzania wydawnictw kato-
lickich:
 - a/ zniesienie monopolu "Ruchu" na rozprowadzanie czasopism
katolickich oraz zapewnienie Redakcjom współdecyzji o
terytorialnym rozdziale ich czasopism przez "Ruch",
 - b/ dopuszczenie do sprzedaży przez Dom Książki wydawnictw
katolickich bez konieczności uzyskania specjalnych zez-
woleń,
 - c/ dopuszczenie sprzedaży zagranicznej wydawnictw katolic-
kich poza "Ars Polona", która nie spełnia oczekiwań za-
równo odbiorców, jak i wydawców.

II. Określenie kompetencji przy ustalaniu planów wydawniczych

1. Zniesienie dowolnego tzw. profilowania wydawnictw katolickich.
2. Pozostawienie wydawcom decyzji odnośnie do wydawanych tytułów i ich nakładów w ramach posiadanego papieru /przydzielonego i własnego/. Nieograniczanie czasowe cyklu produkcji.
3. Nieograniczanie praw redakcji czasopism katolickich do wydawania publikacji książkowych.

III. Poszerzenie możliwości korzystania z zakładów poligraficznych

1. Traktowanie wydawnictw katolickich na równi z innymi, a więc kierowanie ich do drukarni odpowiednio wyposażonych i niezbyt odległych, uzgadnianie tych skierowań z wydawcami.
2. Reaktywowanie lub założenie drukarni katolickich i rozbudowa już istniejących, z uwzględnieniem wojennych i powojennych strat.
3. Włączenie drukarni katolickich w plan przydziału maszyn poligraficznych i nieutrudnianie im zakupu takich maszyn z tzw. "upłynnień".

IV. Ograniczenie cenzury

Oprócz ogólnego postulatu ograniczenia działalności cenzury wysuwamy następujące żądania szczegółowe:

- Usunięcie spod kompetencji Urzędu Kontroli Prasy kontroli wykonania planu wydawniczego /zaniechanie: zezwoleń na skład, kontroli objętości, formatu publikacji, brzmienia tytułu/.
2. Zniesienie zezwoleń na rozpowszechnienie /jest to bowiem dublowanie zezwoleń na druk/.
 3. Wyłączenie spod cenzury następujących wydawnictw:
Pismo św., publikacje teologiczne, np. prace naukowe z tego zakresu, księgi liturgiczne, modlitewniki, katechizmy, podręczniki, materiały katechetyczne i duszpasterskie, a ponadto:
dokumenty papieskie, listy pasterskie Episkopatu, pisma

urzędowe kongregacji rzymskich i kurii diecezjal-
nych i pisma ^{urzędowe} do użytku wewnętrznego.

4. Dopuszczenie sprowadzania książek i czasopism katolic-
kich z zagranicy i rozprowadzania ich w kraju.

Opinia nr 38

Komisji Spraw Wewnętrznych i Wymiaru Sprawiedliwości
uchwalona na posiedzeniu w dniu 30 lipca 1985 r.
do Rady Państwa
oraz do Prezesa Rady Ministrów

Komisja Spraw Wewnętrznych i Wymiaru Sprawiedliwości po zaznajomieniu się z niektórymi obszarami działalności organów kontroli publikacji i widowisk stwierdza, że przy spadku ingerencji cenzury w przeważającej większości prasy polskiej niepokojąco wzrosła w ostatnim okresie liczba koniecznych wkroczeń cenzorskich w niektórych czasopismach takich jak "Tygodnik Powszechny", "Znak" i "Więź". W 1984 r. średnia miesięczna ilość ingerencji w tej grupie czasopism dochodziła do 70 procent ogółu ingerencji w całej prasie wydawanej w Polsce. Komisja stwierdza, że przedmiotem ingerencji były przede wszystkim treści godzące w podstawowe interesy państwa. Kwestionowano zatem wypowiedzi, które zawierały usiłowania:

- odmawiania legalności źródeł legitymacji władzy socjalistycznej w Polsce przy jednoczesnym postulowaniu zalegalizowania opozycji politycznej; reanimowania "Solidarności"; pochwalania manifestowania wrogości wobec państwa i innych ogniw systemu politycznego socjalizmu;

- uzasadniania błędności koncepcji podstaw ustrojowych PRL szczególnie w sferze zasady własności środków produkcji, poniżania konstytucyjnego ustroju poprzez m. in. deprecjonowanie roli Sejmu i innych organów władzy państwowej; wszechstronnego negowania kwalifikacji PZPR do pełnienia zagwarantowanej w Konstytucji przewodniej roli w społeczeństwie;

- atakowania istoty i sensu sojuszu Polski z innymi krajami socjalistycznymi, w tym szczególnie ze Związkiem Radzieckim;

- zachęcania do zrzeszania się w nielegalnych organizacjach, podejmowania przez nie działalności socjalno-gospodarczej w celu zastępowania instytucji państwowych;

- podważania zasady rozdziału kościoła od państwa w Polsce.

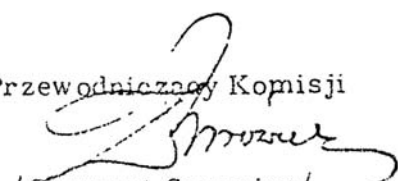
Zdaniem Komisji świadczy to, że redakcje niektórych czasopism nadużywają wolności słowa w publikacjach.

Niezależnie od tego w ostatnich latach zwiększa się liczba organizowanych na terenie kościelnym imprez widowiskowych o charakterze pozareligijnym. W programach tych imprez treści religijne zajmują jedynie wąski margines. Dominują natomiast mocno rozbudowane wątki o charakterze politycznym, zawierające treści analogiczne do wyżej cytowanych. Jest to nadużycie przepisu art. 4 ust. 1 pkt 10 ustawy o kontroli publikacji i widowisk zwalniającego od kontroli wstępnej imprezy kulturowo-religijnej na terenie kościelnym jak również nieprzestrzeganie przepisów o zezwoleniach na publiczną działalność artystyczną i rozrywkową.

Komisja uważa, że w sprawach częstego naruszania prawa przez redakcje wymienionych pism, jak i organizatorów kościelnych imprez widowiskowych, organa kontroli publikacji i widowisk powinny kontynuować dotychczasowy sposób postępowania.

Wobec opisanej wyżej niepokojącej sytuacji nadużywania wolności słowa w publikacjach i imprezach widowiskowych Komisja uznaje za konieczne zwiększenie aktywności Urzędu do Spraw Wyznań oraz Ministerstwa Kultury i Sztuki - w zakresie swoich właściwości - zmierzającej do przeciwdziałania naruszeniom prawa.

Przewodniczący Komisji

/Zygmunt Surowiec/